

AANPAK VAN KINDERPORNOGRAFIE OP INTERNET

Mr. J.J. (Jan-Jaap) Oerlemans is juridisch adviseur bij Fox-IT. Tevens is hij promovendus bij de Universiteit Leiden. Jan-Jaap is bereikbaar op oerlemans@fox-it.com.

Robert M. heeft de Nederlandse samenleving met zijn neus op de feiten gedrukt wat betreft het probleem van kinderpornografie. In december 2010 kwamen de gruwelijke details naar voren in de zedenzaak van het jaar. Niet alleen heeft hij zich zeer waarschijnlijk aan peuters vergrepen, hij exploiteerde daarnaast wellicht ook een netwerk waarbinnen mensen kinderpornografie konden uitwisselen. Robert M. kan daarom worden vervolgd voor zowel bezit, verspreiding en vervaardiging van kinderpornografie alsmede kindermisbruik.

Helaas is Robert M. een 'atypisch' geval. Meestal worden 'eenvoudige' downloaders voor het bezit van kinderpornografie vervolgd. Het huidige beleid ter bestrijding van kinderporno is daarom een druppel op de gloeiende plaat op de wereldwijde markt van kinderpornografie. De politie en het OM komen niet meer toe aan de vervolging van verspreiders en vervaardigers van kinderporno en hierdoor blijven de ergste kinderpornogebruikers buiten het beeld van opsporingsinstanties.

Uitdijning van de strafbaarstelling van kinderpornografie

Kinderpornografie is een afbeelding (foto of video) van een seksuele gedraging waarbij iemand die kennelijk jonger is dan achttien jaar is betrokken. Die seksuele gedraging hoeft geen daadwerkelijk misbruik van een minderjarige te zijn, maar kan bijvoorbeeld ook een foto van een geslachtsdeel van een minderjarige zijn. Op dit moment is het bezitten, vervaardigen, verspreiden, invoeren, doorvoeren, uitvoeren, openlijk tentoonstellen van, betrokken zijn met en toegang verschaffen tot kinderpornografie in artikel 240b van het Wetboek van Strafrecht strafbaar gesteld.

De strafbaarstelling van kinderporno is in de loop der jaren enorm uitgebreid. In 2000 is bijvoorbeeld de leeftijd voor

kinderpornografie naar aanleiding van een internationaal verdrag van 16 jaar naar 18 jaar verhoogd. Waar in 1985 de maximale gevangenisstraf voor kinderpornografie nog 3 maanden betrof, kan men nu maximaal 8 jaar gevangenisstraf krijgen als een gewoonte wordt gemaakt van de hierboven beschreven gedragingen. Er is sprake van een gewoonte indien de verdachte gedurende een langere periode het materiaal voorhanden heeft gehad. In de meest

recente wetswijziging is (terecht) het toegang verschaffen van kinderpornografie strafbaar gesteld. Hierdoor valt ook het online bekijken - via 'streaming video' - van kinderporno onder artikel

240b. Virtuele kinderporno is sinds 2002 strafbaar gesteld. Dat betekent dat

er geen echte kinderen meer betrokken hoeven zijn om te spreken van 'kinderpornografisch materiaal'. Bij virtuele kinderpornografie moet het gaan om 'realistisch' materiaal, dat voor kinderen

Feit is alleen wel dat het probleem alleen maar groter wordt

Foto: Davide Restivo

Keyboard fingers

niet van echt te onderscheiden is. Door de rechtbank 's-Hertogenbosch werd een filmpje met een driedimensionaal geanimeerd kind dat seksuele handelingen verrichtte als kinderpornografie gekwalificeerd^[1]. Cartoons en andere onrealistische animaties waarbij minderjarigen zijn te zien vallen vooralsnog in Nederland niet onder kinderpornografie.

De uitdijning van de strafbaarstelling kinderpornografie kan worden gezien als een reactie op de maatschappelijke verontwaardiging bij kinderpornografie. Praktisch iedereen vindt kinderpornografie moreel verwerpelijk. Per slot van rekening vindt bij de productie van kinderporno vaak kindermisbruik plaats. Feit is alleen wel dat het probleem alleen maar groter wordt. De stormachtige ontwikkeling van het internet in de afgelopen decennia heeft geleid tot een revolutie in de verspreiding van kinderpornografie. Waar eerst kinderpornografie in seksshops werd verkocht of via een postbedrijf werd verspreid, kan kinderpornografie nu razendsnel in de vorm van bits en bytes over de hele wereld via het internet worden verspreid. Door de exponentiële groei in de opslagcapaciteit van gegevensdragers en snellere internetverbindingen kan kinderpornografie in enorme hoeveelheden worden verspreid en gedownload. Collecties van duizenden of tienduizenden afbeeldingen en video's met kinderpornografie komen tegenwoordig vaak voor. Recentelijk zijn zelfs collecties van meer dan een miljoen afbeeldingen en video's met kinderpornografie aangetroffen^[2]. Evenzo zorgelijk is dat volgens het 'Verbeterprogramma kinderporno' het in beslag genomen kinderpornografisch materiaal de laatste jaren steeds grover en gewelddadiger lijkt te worden.

Blijkbaar heeft de huidige aanpak van kinderpornografie onvoldoende effect op de markt van kinderpornografie om een effectieve slag toe te brengen.

Scale of justice carrying putto (Triumph of the Republic)

Aanpak van kinderpornografie

In 2008 en 2009 gingen de meeste zaken puur om het bezit van kinderpornografie en dat was ook het enige dat in deze zaken ten laste werd gelegd en bewezen is^[3]. Lünemann en anderen zeggen hierover in hun rapport: *"Alle respondenten wijzen erop dat meestal eindgebruikers worden vervolgd en dit blijkt eveneens uit het dossieronderzoek."*^[4] Dat de focus van de vervolgingen in de praktijk ligt bij de bezitters van kinderpornografie blijkt verder ook uit het Verbeterprogramma Kinderporno^[5] en de Korpsmonitor Kinderporno^[6]. Afgelopen november hield het Openbaar

Ministerie nog een themazitting 'bezit van kinderporno' waarbij acht bezitters werden vervolgd. In het persbericht hierover redeneert het OM over de bezitters als volgt: *"Hierdoor zijn zij volgens het OM mede verantwoordelijk voor het in stand houden van het maken en verspreiden van kinderporno. Kort gezegd; zolang er kopers zijn, zijn er ook mensen die het materiaal produceren of verspreiden."*

Het vervolgen van enkele bezitters (vergeleken met het werkelijke aantal

downloaders op wereldwijde schaal) is slechts een druppel op de gloeiende plaat in de markt van kinderpornografie. Het vervolgen van vooral bezitters van kinderpornografie brengt daarom geen effectieve slag op de wereldwijde markt van kinderpornografie. Dit wordt in de Richtlijn Kinderpornografie bevestigd: *"Alhoewel ook het bezit van kinderporno al bijdraagt aan de instandhouding van een 'markt' voor kinderpornografisch materiaal, leveren laatstgenoemde activiteiten de relatief grootste bijdragen aan de instandhouding van*

een 'markt' voor kinderpornografisch materiaal, de seksuele exploitatie van kin-

deren en de voortdurende van het slachtofferchap van misbruikte kinderen."

Officieel is de Richtlijn Kinderpornografie richtinggevend voor het vervolgingsbeleid in kinderpornografiezaken. Gezien het hoge aantal zaken met betrekking tot artikel 240b moet er nu eenmaal geprioriteerd worden en deze richtlijn biedt hiervoor uitstekende aanknopingspunten. Naast dat meer prioriteit moet gaan naar verspreiders en vervaardigers van kinderpornografie

Huidige aanpak van kinderpornografie onvoldoende effect

kan worden geprioriteerd op basis van drie factoren:

- de aard van de afbeeldingen (is er sprake van een seksuele handeling of wordt bijvoorbeeld ingezoomd op een geslachtsdeel van een kind?);
- de leeftijd van de slachtoffers (pre-puberele kinderpornografie moet meer prioriteit krijgen dan 12 jaar en ouder);
- de periode waartussen de activiteiten werden gericht (bij nieuw materiaal is er sprake van nieuw misbruik van kinderen en daar moet meer prioriteit aan worden verleend).

Zoals is aangegeven worden in de praktijk vooral 'eenvoudige' downloaders

voor kinderpornografie vervolgd. Dit roept natuurlijk de vraag op: *waarom wordt de richtlijn niet nageleefd?*

Capaciteitsgebrek

Eerder is aangegeven dat de collecties van kinderpornografieverzamelaars uit honderdduizenden afbeeldingen kunnen bestaan en steeds maar groter worden. Het analyseren van deze verzamelingen door middel van digitaal forensisch onderzoek duurt ontzettend lang en kost veel capaciteit. Daar komt bij dat in omvangrijke onderzoeken het vaak niet om een, maar meerdere downloaders gaat. De Landslide-zaak uit 2002 illustreert dat bijvoorbeeld goed. Het bedrijf Landslide Productions Inc. beheerde een website waarop abonnementen voor toegang naar kinderpornowebsites werden verkocht. Tijdens het onderzoek naar dit bedrijf bleek dat er alleen al 35.000 mensen in de Verenigde Staten waren geabonneerd^[7]. In het Verenigd Koninkrijk werd naar ongeveer 6500 Britse abonnees een onderzoek ingesteld^[8]. Ook wordt wel aangevoerd dat zedenrechercheurs pas na onderzoek weten of het om een bezitter, verspreider of vervaardiger gaat. Volgens het jaarbericht van het OM blijft door capaciteits-

gebrek bij de politie de bestrijding van kinderporno in veel gevallen beperkt tot het aantonen van bezit en blijven, vanwege de grote werkvoorraad, vervaardigers en verspreiders nog te veel ongemoeid.

Toch lijkt het niet alleen maar 'noodzaak' te zijn. In zijn beleid lijkt het OM bewust aan te sturen op de vervolging van bezitters en niet zo zeer op basis van de richtlijn te prioriteren. Dat blijkt wel uit de benaming van zijn themazitting van afgelopen november: 'bezit van kinderporno'. Als succesverhaal in zijn jaarbericht van 2009 haalt het OM

bovendien een zaak aan over 'twijfelmateriaal' (het ging hier om geklede

kinderen in erotische poses) dat de rechter onder kinderpornografie heeft geschaard. Op basis van de Richtlijn Kinderpornografie moet hieraan juist de *minste* prioriteit worden verleend. Verder blijkt uit onderzoek van Leukfeldt en anderen dat bijna een kwart (23,8%) van de onderzochte groep kinderpornoverdachten in de leeftijdsgroep van 12-24 jaar valt. Het is goed voor te stellen dat een puber met een smartphone een naaktfoto van zijn vriend of vriendin maakt en de foto doorstuurt naar vrienden 'om stoer te doen'. In dat geval kan vervolgd worden voor bezit, verspreiding en vervaardiging van kinderpornografie. Met een overheids campagne zouden pubers en adolescenten er op moeten worden gewezen dat dit gedrag strafwaardig is en de privacy van de betrokkenen aantast. Maar ik vind het geen goed idee deze mensen via het strafrechtelijk circuit aan te pakken. De focus zou moeten blijven liggen op die vormen van kinderpornografie waar de Richtlijn Kinderpornografie de meeste prioriteit aan verleent. Zaken met een lage prioriteit, zoals zaken met 'eenvoudige downloaders', virtuele kinderpornografie en twijfelgevallen moeten wat mij betreft geseponeerd worden

of op een andere manier worden afgedaan om capaciteit vrij te maken voor de vervolging van verspreiders en vervaardigers. Op dit moment worden veel kinderpornografiezaken nog op regionaal niveau opgepakt, met grote verschillen in het beleid van de regionalkorpsen. Gezien de vaak (technisch) complexe zaken en internationale dimensie van het probleem moet kinderpornografie naar mijn mening op landelijk niveau - en niet op regionaal niveau - worden aangepakt.

Kennisgebrek

Helaas is een tendens zichtbaar dat de handel in kinderporno verschuift naar locaties op internet waar de informatie moeilijker te observeren is^[9]. Kinderpornogebruikers maken namelijk steeds vaker slim gebruik van nieuwe technische mogelijkheden en verschillende jurisdicties en dat frustreert de opsporing. Kinderpornografie kan

Het vervolgen van enkele bezitters is een druppel op de gloeiende plaat

Foto: Bill Lynne

bijvoorbeeld binnen besloten peer-to-peer-netwerken (ook wel darknets genoemd) worden uitgewisseld. Aan gezien men alleen op uitnodiging in dergelijke netwerken kan komen vindt deze uitwisseling grotendeels buiten het beeld van opsporingsdiensten plaats.

De meer technisch onderlegde kinderpornogebruikers maken bovendien veel gebruik van versleuteltechnieken. Het communicatieverkeer kan bijvoorbeeld worden versleuteld, zodat een internettap grotendeels onbruikbaar wordt. Data op een gegevensdrager kan ook worden versleuteld. In de media is veel ophef geweest over het gebruik van cryptografie door Robert M. Hij gebruikte naar verluidt het programma 'Truecrypt' om bepaalde data op zijn harde schijf te versleutelen, waar vermoedelijk kinderpornografie op te vinden was. Verdachten zijn niet verplicht een sleutel af te geven, omdat

zij niet hoeven mee te werken aan hun eigen veroordeling^[10]. Gelukkig heeft Robert M. zijn sleutel vrijwillig afgestaan, zodat in elk geval een deel van de kinderpornografieverzameling kan worden geanalyseerd.

Ten slotte speelt er een groot jurisdictieprobleem op internet. Kinderpornografisch materiaal kan binnen een paar uur veelvuldig in verschillende landen worden gehost. Dit frustreert de opsporing, omdat de inzet van opsporingsbevoegdheden van de Nederlandse politie en justitie bij de grens ophoudt. Dit geldt ook voor opsporingshandelingen op internet. Door middel van een rechtshulpverzoek aan een ander land mogen opsporingsbevoegdheden soms toch worden ingezet, maar rechtshulpverzoeken brengen altijd vertraging met zich mee. De snelheid waarmee dit soort verzoeken worden afgehandeld is afhankelijk van de prioriteitstelling van de zaak in het aangezochte land.

Politie en justitie kunnen maar moeilijk omgaan met deze complexe vorm van cybercrime. Kinderpornogebruikers die niet van dit soort technieken en jurisdictieverschillen gebruikmaken, zijn gemakkelijker op sporen en te vervolgen en dat speelt de opsporing in de kaart^[11]. Een zedenrechercheur noemt de meeste verdachten in een interview met het politiebld 'Blauw' zelfs 'sukkels'^[12]. Overigens wordt er ook vanuit de politiek naar mijn mening weinig constructief gehandeld. In het meest recente debat van 10 januari 2011 ligt de focus opnieuw op het terugdringen van het aantal plankzaken met vooral downloaders^[13]. Staatssecretaris Teeven: *"De meeste aandacht bij het verbeteren van de aanpak van kinderporno gaat nu primair uit naar het terugdringen van de werkvoorraad. (...) Ik onderschrijf nog steeds met alle andere partners in het veld de wens en de noodzaak om de focus in de opsporing*

verder te verleggen van downloaders naar misbruikers en producenten. Op dit moment is de politie echter substantieel meer capaciteit kwijt aan het verwerken van het werkaanbod van grotendeels downloadzaken." Wel wordt gespeeld met de gedachte dat downloaders een bezoek krijgen van de politie met daar bij een voorstel een hulptraject in te gaan. Zolang politici niet bereid zijn

het probleem te onderkennen, kan kinderpornografie niet effectief worden aangepakt. Er moeten nu eenmaal keuzes worden gemaakt. Niet alle zaken met kinderpornografie kunnen worden opgepakt.

Kortom, teneinde de meer technisch onderlegde kinderpornografiegebruikers aan te pakken moet er meer kennis en expertise bij politie en justitie over de aanpak van cybercrime komen. Gaan de politie en het OM (al dan niet door politieke druk) door met hun huidige focus op de 'eenvoudige downloader', dan verzuipt men in het aantal kinderpornografiezaken zonder dat de juiste personen worden opgepakt.

Andere aanpak van kinderpornografie

Traditioneel doet de politie vooral aan reactieve opsporing. Naar aanleiding van een melding of andere zaak begint de politie in overleg met een officier van justitie een opsporingsonderzoek en wordt een computer of andere gegevensdrager in beslag genomen. Op de gegevensdrager kan kinderporno worden gevonden en na digitaal forensisch onderzoek is duidelijk hoeveel en welk materiaal het precies betreft. Alleen met 'doorrechercheren' kan worden nagegaan of de kinderpornogebruiker een bezitter, verspreider of vervaardiger is, welk materiaal het betreft en kan eventueel het slachtoffer worden geïdentificeerd.

De politie kan in opdracht van de officier van justitie zich echter ook van begin af aan richten op verspreiders

Lady Justice

en vervaardigers door aan *proactieve* opsporing te doen. Hierbij wacht de politie geen melding van kinderpornografie af, maar neemt zelf het initiatief. Aangezien de wereld van kinderpornografie zich in vergaande mate ondergronds afspeelt, komen opsporingsinstanties al gauw tot de inzet van bijzondere opsporingsbevoegdheden. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de bevoegdheid van infiltratie om een netwerk van kinderpornografiegebruikers in kaart te brengen. Hierbij speelt het dilemma dat soms strafbare feiten moeten worden gepleegd om toegang te verschaffen tot een dergelijk netwerk. Juridisch gezien zou infiltratie, ondanks de formaliteiten en zware waarborgen die voor deze bijzondere opsporingsbevoegdheid gelden, mogelijk moeten zijn. In het kader van de pseudokoopbevoegdheid zou men zich ook met een 'politie-creditcard' toegang kunnen verschaffen tot een website of andere locatie waarop kinderpornografie wordt aangeboden. Wanneer het IP-adres bekend is, kunnen identificerende gegevens gevorderd worden bij een Internet Service Provider (ISP) of andere instantie. Indien de kinderpornogebruiker bijvoorbeeld een proxyserver gebruikt om zijn IP-adres af te schermen dan zou men bijvoorbeeld loggegevens bij de proxydienstverlener kunnen vorderen. Is de kinderpornografiegebruiker uiteindelijk geïdentificeerd, dan kan met een internettap zijn communicatieverkeer in kaart worden gebracht. Indien de verdachte gebruikmaakt van versleuteling, kunnen toetsaanslagen (en wachtwoord) worden afgevangen met een keylogger. Op die manier kan het versleutelde verkeer weer leesbaar worden gemaakt. Op dit moment is dat echter alleen mogelijk door het huis van de verdachte te betreden en dan een keylogger op zijn computer te plaatsen. De keylogger kan dus niet op afstand (door in te breken op de

Focus van downloader naar verspreiders en vervaardigers

computer van de verdachte) worden geplaatst. Dit komt wat ouderwets op mij over en de wetgever zou kunnen overwegen dit plaatsen op afstand met een wetswijziging mogelijk te maken. Echter, uit onderzoek naar de knelpunten in de bestrijding van cybercrime blijkt dat op dit moment voor de politie en het OM nog onvoldoende duidelijk is hoe (bijzondere) opsporingsbevoegdheden op internet überhaupt kunnen worden ingezet^[14]. Toch zijn er, voor zover ik weet, geen initiatieven genomen deze mogelijkheden in kaart te brengen. Ook in de toelichting op het nieuwe conceptwetsvoorstel

Computercriminaliteit III wordt dit probleem geconstateerd, maar in het con-

ceptvoorstel wordt daar verder niets mee gedaan^[15].

Ten slotte kan men door slim gebruik te maken van de strategische positie die bedrijven zoals ISP's en aanbieders van betalingsdiensten hebben, kinderpornografie effectiever opsporen. In de vorige alinea is beschreven dat bijvoorbeeld (identificerende of andere) gegevens gevorderd kunnen worden. Die gegevens zijn vaak van cruciaal belang in een opsporingsonderzoek. In tegenstelling tot de regering ben ik wat minder enthousiast over publiek-private samenwerking. Het filteren van kinderporno door middel van zwarte lijsten na bemiddeling van het 'Platform Internetveiligheid' is bijvoorbeeld geen onverdeeld succes te noemen. Uit onderzoek blijkt dat deze filtertechniek niet effectief is en gemakkelijk kan worden omzeild. Met deze technische oplossing gaat men slechts het gevolg van kinderpornografie tegen. Liever zou ik zien dat met researchewerk op internet kinderpornografie bij de bron wordt aangepakt.

Tot slot

Hopelijk maakt de Robert M.-zaak duidelijk waar werkelijk het probleem van kinderpornografie ligt. Versprei-

ders en vervaardigers mogen niet ongestraft hun gang gaan, maar om dat te bereiken moet eerst het beleid ter bestrijding van kinderpornografie worden veranderd.

[1] Uitspraak van de Rechtbank 's-Hertogenbosch van 4 februari 2008 (LJN BC3225).

[2] Zie bijvoorbeeld de uitspraak van de rechtbank Rotterdam van 9 december 2009 (LJN BK6022) en rechtbank Rotterdam van 10 juni 2009 (LJN BI7331).

[3] Dit is gebaseerd op de analyse van 274 uitspraken op <http://www.rechtspraak.nl> op de zoekterm '240b' in het tijdsbestek van 2000 tot en met 2009. Zie J.J. Oerlemans, Opsporing en bestrijding van kinderpornografie op internet, 2010 (Juncto reeks: nr. 59), p. 123-143.

[4] K. Lünemann e.a. Kinderen beschermd tegen seksueel misbruik, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2006, p. 108.

[5] Politie, landelijk project kinderporno, Verbetterprogramma Kinderporno, 2008, p. 14.

[6] D. Janssen & P. Reijnders, Stand van zaken 2009, Korpsmonitor Kinderporno, Landelijk beeld, versie 1.1., 18 november 2009, p. 20.

[7] M. Taylor & E. Quayle, Child pornography: an internet crime, Hove: Brunner-Routledge 2003, p. 5.

[8] Y. Akdeniz, Internet Child Pornography and the Law, Ashgate 2008, p. 26 en 27.

[9] Zie W.Ph. Stol, 'Trends in Cybercrime', Justitiële verkenningen 2004, (8), p. 88.

[10] Zie uitgebreid B.J. Koops Verdachte en ontsleutelplicht: hoe ver reikt nemo tenetur?, Deventer: Kluwer, 2000 (ITeR-Reeks, nr. 31).

[11] Zie ook W.Ph. Stol, 'Trends in Cybercrime', Justitiële verkenningen 2004, (8), p. 78.

[12] 'Een eeuwige strijd, Kinderporno neemt snel toe', Blauw - Recherche, 3 februari 2007, nummer 3, p. 20: Het zijn dan ook vooral de 'sukkels' die Marcel Nek naar eigen zeggen tegenkomt in zijn werk. (...) 'De echte slimmerds zijn heel moeilijk te achterhalen.'

[13] Verslag van het algemeen overleg over de brief met het eerste voortgangsbericht 2010 over de aanpak van kinderpornografie. Kamerstukken II 2010/11, 32500VI, nr. 75.

[14] Brief van de minister van Justitie 'Naar een veiliger samenleving: Kamerstukken II 2008/09, 28684, nr. 232.

[15] Zie voor meer informatie J.J. Oerlemans, 'Het conceptwetsvoorstel versterking bestrijding computercriminaliteit nader bezien', Tijdschrift voor Internetrecht, nr. 5, 2010.